

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Eenvormigheid brengt samenleving en bestuur in de knel

Abraham Kuypers voorzag al hoezeer eenvormigheid de vloek van het moderne leven is. De tolerantie voor verschil in de samenleving neemt af, maar ook de vrije ruimte van de lokale overheid om zelf politieke keuzen te kunnen maken. Binnen het christendemocratisch gedachtegoed past de fixatie op gelijkheid, centralisme en uniformiteit niet goed. Deze Christen Democratische Verkenningen verkent hoe de kracht van het lokale en differentiatie op verschillende manieren verzilverd kan worden. Hierbij zijn het vrijheidsbeginsel van soevereiniteit en het ordeningsbeginsel van de subsidiariteit cruciaal.

---

door *Theo Bovens, Paul van Geest & Jan Prij*

Theo Bovens is voorzitter van het college van bestuur van de Open Universiteit Nederland en kroonlid van de SER; Paul van Geest is hoogleraar patristiek aan de Universiteit van Tilburg en de Vrije Universiteit Amsterdam; Jan Prij is redactiesecretaris van *Christen Democratische Verkenningen*.

DE AFGELOPEN GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN hebben laten zien hoe actueel de thema's differentiatie en 'verschil kunnen maken' zijn voor de vitaliteit van de lokale politiek. Duidelijk is ook geworden hoe moeilijk het is deze in de huidige politieke context in praktijk te brengen. Zo zijn de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen overheerst door landelijke thema's en het optreden van landelijke politici die, koud uit het kabinet gestapt, alweer lokaal op campagne gingen.

In een dergelijk klimaat is het bijna onmogelijk voor lokale politieke partijen om zelf verschil te kunnen maken. Zelden zijn, aldus Willem Breedveld op de dag van de gemeenteraadsverkiezingen in *Trouw*, 'de raadsverkiezingen op zo'n grote schaal misbruikt door (...) een nationale

elite van partijleiders (Wilders inclusief) die zichzelf en de natie in een spookwereld gevangenhouden. In die wereld draait het allang niet meer om de prestaties van de gemeenteraad, maar om de machtsposities van de nationale partijleiders.' In een dergelijke sfeer is het ook mogelijk dat een stad als Almere in een 'schemergebied' is terechtgekomen. Van een van de veiligste steden van Nederland 'transformeerde de stad dankzij Wilders en de media tot centrum van maatschappelijke onvrede over verloedering, vreemdelingen en staatsterrorisme'. Gezamenlijk bevinden zich de gevestigde partijen in hetzelfde keurslijf waarin de nationale politiek ook alle gemeenten heeft ingesnoerd. In een dergelijke benauwde ruimte is 'de toevlucht naar Wilders misschien zo gek nog niet, maar feit is ook dat dit nooit gebeurd was als het lokale bestuur in staat was geweest om zelf het verschil te maken. Als het vrij zou zijn om zelf over zijn budget te beschikken, zelf belastingen zou mogen heffen en samen met de eigen burgers een eigen program kon opstellen. Dan heeft Almere een Wilders niet nodig en zouden we ons ook in de rest van het land spookverkiezingen kunnen besparen. De opkomst van de lokale partijen wijst dat het die kant op moet.'¹

Hoewel rond 2006 de woorden 'differentiatie' en 'verschil maken' regelmatig rondzongen in Haagse advieskringen, zijn ze helaas nog niet in de beleidspraktijk doorgedrongen. Naast het advies van de commissie-Bovens, getiteld *Wil tot verschil*,² stond dit thema bijvoorbeeld ook centraal in

het advies *Verskil moet er zijn* van de Raad voor het openbaar bestuur (Rob). In de praktijk echter heerst er nog steeds een krampachtige fixatie op gelijkheid, centralisme en uniformiteit. De Rob constateert al in een advies van 2006 dat het gelijkheidsbeginsel dreigt te verworpen tot 'een keurslijf dat diversiteit uitbant', met als gevolg 'uniforme

Binnen het christendemocratisch gedachtegoed past de fixatie op gelijkheid, centralisme en uniformiteit niet goed

arrangementen die formeel geen onderscheid maken, maar materieel onvoldoende recht doen aan individuele diversiteit; onderbenutting van lokale autonomie en decentrale kennis; beperking van de beleidsruimte die het bestuur in overwegende mate zichzelf oplegt; en ten slotte regelgroei en regeldruk die voortvloeien uit maatschappelijke dynamiek en complexiteit'.³

Binnen het christendemocratisch gedachtegoed past de fixatie op gelijkheid, centralisme en uniformiteit niet goed. Vanouds is hier veel ruimte voor verschil, autonomie en aandacht voor de vitaliteit en veerkracht van de burgermaatschappij. De kracht en actualiteit van het christendemocra-

tisch gedachtegoed ligt in de revitalisatie van dit gedachtegoed, waarbij het van toepassing wordt verklaard voor het platteland én voor de stad.

In het verleden is het cda wel eens getypeerd als de partij van de regio's, hiermee de verdenking op zich ladend dat het cda niet de partij van grootstedelijke kernen was. In veel grote steden is het imago van plattelandspartij het cda inmiddels duur komen te staan en is het niet meer dan een splinterpartij geworden. Maar uit *Amsterdam is Ameland niet*, de titel van deze *Christen Democratische Verkenningen*, moet uitdrukkelijk niet een voorkeur voor Ameland of welke niet-grootstedelijke kern worden afgelezen.⁴ Juist op het terrein van grootstedelijke problematiek en integratie is veel te winnen als men vanuit het christendemocratisch gedachtegoed vertrekt.⁵ Christendemocraten moeten niet de verdenking voeden zich definitief tot de provincie te bekeren. De studies die het Wetenschappelijk Instituut voor het cda heeft verricht naar het grotestedenbeleid en naar integratie, laten juist zien hoe het denken in termen van identiteit, verschil en gemeenschap ook in de stad vruchtbaar ingezet kan worden.

RUIMTE VOOR VERSCHIL BIJ INRICHTING LOKAAL BESTUUR NODIG

Binnen deze uitgave van *Christen Democratische Verkenningen* gaan we vanuit deze noodzaak en actualiteit op zoek naar de kracht van het lokale, toegespitst op lokale politiek en het lokale bestuur. Politiek die inzet op het van bovenaf uitvaardigen van regels of op het sturen op algemene prestatie-indicatoren miskent die kracht. Waarom het perspectief niet omgedraaid en ruimte laten voor lokale verschillen en lokale politiek? Wat betekent dit voor de inrichting van het lokale bestuur? Ten principale vraagt dit allereerst om een vermindering van top-down plannen die vanuit Den Haag over het land worden uitgerold. Het vraagt ook om een culturele acceptatie van verschillen in uitkomsten. Het vraagt ook om meer ruimte om verschil te kunnen maken. Dit kan bijvoorbeeld door verruiming van het eigen belastinggebied. In deze *Christen Democratische Verkenningen* vindt u over de noodzaak hiertoe een bijdrage van Peter Boorsma. Ook de commissie-Van der Tak doet een concreet voorstel in die richting: nu bestaan de inkomsten van de gemeenten voor ongeveer 85 procent uit de bijdrage van het Gemeentefonds en voor 15 procent uit de opbrengsten van gemeentelijke belastingen; dit laatste aandeel zal moeten worden opgetrokken tot 50 procent. Ook de landelijke politiek zal haar taken moeten herijken. Dit vraagt volgens Van der Tak ook dat het parlement zich niet 'als een gemeenteraad gedraagt en zich met allerlei lokale problemen bemoeit zoals bij Gouda het geval was'. Dit vraagt om een landelijke politiek die de lokale politiek zo veel mogelijk met rust laat. Ook in

het licht van de komende miljardenbezuinigingen op de rijksbegroting zullen ontregeling en de erkenning van de autonomie, ongelijkheid en

*De tolerantie voor verschil lijkt
in onze moderne samenleving
juist af te nemen*

verschil een van de richtingge-
vende thema's zijn. Hoe kunnen
we de staat en zijn arrangementen
zo inrichten dat zij deze variëteit
kunnen verdragen en koesteren en
deze niet bijna dwangmatig als een
te bestrijden probleem moeten be-

stempelen? Hiervoor is ruimte om verschil te kunnen maken in politieke, publieke en private domeinen cruciaal.

EENVORMIGHEID IS DE VLOEK VAN HET MODERNE LEVEN

Problematisch in dit verband is dat de tolerantie voor verschil in onze moderne samenleving juist lijkt af te nemen. Al anderhalve eeuw gelden waarschuwde Kuyper hiervoor. 'Eenvormigheid is de vloek van het moderne leven', stelde Kuyper op 22 april 1869 in een vlamme rede onder deze titel in het Odéon te Amsterdam. 'Al luider gaat haar roepen uit, dat in onze moderne maatschappij, alles hoe verscheiden ook van aard, naar de eenheid van het model versneden, naar een eenmaal gekozen figuur verknipt, in een eenmaal vastgestelden vorm moet versmolten en vergoten worden.'⁶ Kuyper illustreerde de om zich heen grijpende eenvormigheid op allerlei gebied, of het nu de uniforme en grauwe stedenbouw betreft die om zich heen grijpt, het verschil in leeftijd of geslacht, de mode of de taal. Maar hiermee is volgens hem de 'acte van beschuldiging tegen de eenvormigheid' nog nauwelijks geopend.⁷ Ook de politiek zelf ontkomt er niet aan. 'Of zien we niet evenzoo elk verschil van regeringsvorm allengs verdwijnen, om het gehele land te overspinnen met een web van eenvormige mazen, waarvan alle draden bewogen worden door een alle macht in zich opslopend centralistisch monster? Voegt zich niet juist in zulk een modelstaat die nieuwerwetse schoolinrichting, waarbij op geen verschil van belijdenis of inborst, van aanleg of karakter gelet wordt, maar in een vullen der hersenen geheel de opvoeding zich verliest; een vulsel dat aan allen op dezelfde wijze zoveel mogelijk in gelijke mate wordt toebediend? Ja worden niet de menschen zelf allengs eenvormig door middelmatigheid?' Kuyper kan een zekere kritische vrijmoedigheid van spreken én een vooruitziende blik bepaald niet worden ontzegd. Of het nu de hedendaagse toestand van de maatschappij, de politiek en de inrichting van het landschap of de inrichting van de internationale orde betreft, bijna overal hebben daadwerkelijk eenvormige inrichtingen de overhand gekregen. Zo

is na Kuiper een omvangrijke verzorgingsstaat opgericht: het sociaaleconomische systeem waarin vooral de staat de verantwoordelijkheid draagt voor de gezondheidszorg, de werkgelegenheid, de sociale zekerheid en het onderwijs. De overheid reguleert, en inherent aan de opgetuigde verzorgingsstaat is een hoge mate van uniformering en disciplineren van haar burgers. Niet alleen vrijheid, maar ook gelijkheid en broederschap zouden door haar afgedwongen worden. Kuiper had een scherp oog voor de nivellerende consequenties 'eenvormigheid door middelmatigheid' en de vitaliteit van maatschappij die erdoor zou worden aangetast. Hij ageerde tegen de gevaren van een opdringerige staat in private domeinen als het gezin en publieke domeinen als het onderwijs.

GULZIG BESTUUR

Bestuurskundige Willem Trommel beschouwt de angst voor controleverlies als de grondkracht waardoor in het moderne politieke bestuur een gulzig, opdringerig en onmatig verlangen naar grip en beheersing bepalend zijn geworden. Dit verlangen heeft soms de kenmerken van een paniekaanval. Hij herleidt de door hem gebezigde 'woordgroep' tot de term *greedy institutions*, die Lewis Coser in 1974 introduceerde. Instituties zijn gulzig wanneer ze mechanismen ontwikkelen om de deelnemers aan het institutionele leven tot absolute toewijding te bewegen. In de lijn van dit inzicht ziet hij *greedy governance* weerspiegeld in een stelsel van uniforme bestuurlijke technieken waarvan de bestuurders zich bedienen om zowel de private als de civiele loyaliteit van burgers aan de publieke zaak te versterken. Dit komt volgens hem onder meer voort uit het streven naar 'lijfsbehoud voor de natiestaat waar deze kopje onder dreigt te gaan in de dynamiek van het mondiale kapitalisme'.⁸

Al is er op zijn visie wel iets af te dingen, toch is in de aan angst grenzende gulzige beheersdrang een gevolg van een tendens die Trommel treffend schetst.⁹ Volgens hem wordt de verzorgingsstaat, na de Tweede Wereldoorlog gezien als ultiem middel om stabiliteit in een land te bewerkstelligen, ondermijnd door de globalisering van de economie. Hierin is *outsourcing* van arbeid gebruikelijk en deze maakt dat bestaanszekerheid in nationaal verband minder gegarandeerd lijkt te kunnen worden dan voorheen. Voor bestuurders heeft deze ontwikkeling grote gevolgen. En dit is niet de enige ontwikkeling die de angst én de gulzigheid bij bestuurders intensiveert. De verdamping van gezag en van overgeleverde (religieuze of morele) waarden en, hiermee samenhangend, de verdamping van het sociaal kapitaal door de vluchtigheid en flexibiliteit van arbeidsrelaties en van de lokale en nationale gemeenschapsrelaties, maken

dat sociale verbanden poreus raken en burgers de relatie tot de overheid als steeds minder betekenisvol gaan ervaren. Op het niveau van de staatsinstituties is er sprake van een gezagscrisis en op het samenlevingsniveau schrompelt het vermogen tot binding en dus ordening ineen. Juist dit drievoudig moderniseringsverlies is volgens Trommel nu ‘de kraamkamer van gulzig bestuur’ geworden. De angst die hier in bestuurlijke gremia uit voortvloeit, bewerkt immers een streven naar beheersing die door kerkvaders als Augustinus al depreciërend de *libido dominandi* werd genoemd. In *De Stad Gods* erkende hij dat deze kracht positief kon zijn voor zover deze samengaat met het streven naar het scheppen van een wereld waarin mensen een ordelijk leven in welbevinden kunnen leiden. Maar hij beoordeelt de *libido dominandi* als negatief voor zover deze ingegeven wordt door de al te menselijke angst om macht en aanzien te verliezen. Is er angst vervlochten in het *libido*, dan vernietigt men juist wat men wil behouden. Een dergelijk patroon is ook in de manifestaties van gulzig bestuur te ontwaren.

Politieke vraagstukken zijn hierin ‘verworden’ tot beheersingsvraagstukken. Probleem hierbij is dat hierdoor niet de mogelijkheden van de burgersamenleving zélf, maar een gecreëerde papieren beleidswerkelijkheid centraal komt te staan. Juist omdat het primaat van de maakbaarheid nog steeds geldt in de politiek, is politiek een kwestie van berekening geworden. De doorrekening van verkiezingsprogramma’s door het CPB is exemplarisch voor de wijze waarop dat in de meest letterlijke zin het geval is. In de politiek draait het echter om waardeoordelen. Al eerder constateerde het Wetenschappelijk Instituut voor het CDA in die lijn: ‘In de politiek gaat het (...) om waarden, om maatschappelijke opvattingen, om idealen en beginselen, die naar hun aard niet technisch of financieel zijn. Tegelijkertijd moet het openbaar bestuur neutraal zijn. Het is duidelijk dat deze “neutraliteit” gaat wringen op het moment dat datzelfde openbaar bestuur een dominante rol gaat vervullen in de beleidsvoorbereiding van het politieke proces. Zich bewust van het feit dat men zelf geen waardeoordelen moet vellen, worden thema’s vervolgens bijna automatisch verengd tot quasineutrale vragen en tot economische modellen. Dit is riskant omdat kritische tegengeluiden ontbreken en omdat het gemakkelijk kan uitlopen op een kritische optocht achter falende berekeningen.’¹⁰

Gulzig bestuur uit zich bijvoorbeeld concreet in opvoedingsland. Te veel professionele zorg kan het probleemoplossend vermogen van ouders en de kring eromheen zelf ondermijnen. Tekenend is het succes van ‘op eigen kracht’ in opvoedingsland, waar families zelf weer probleemmeigenaar worden en niet de talrijke, vaak niet samenwerkende hulpverleningsinstanties.¹¹ Naar dergelijke op ouders toegesneden systemen

zullen we toe moeten.¹² Op hun beurt hebben professionals in publieke sectoren als het onderwijs en de zorg last van interventiedwang.¹³ Onder

*Patronen van gulzig bestuur
maken stuk wat zij willen
herstellen*

het mom van New Public Management wordt de regelruimte van professionals drastisch ingeperkt,¹⁴ terwijl uit slimme manieren van samenwerking van onderop juist de broodnodige maatschappelijke innovatie kan

ontstaan.¹⁵ Problematisch is dat patronen van gulzig bestuur stukmaken wat zij willen herstellen.¹⁶ Daarom wordt er in deze tijd ook gepleit voor het uitoefenen van de deugd van bescheidenheid en de beteugeling van bestuurlijke interventiedrift.¹⁷

De voorbeelden laten zien dat de genoemde bestuurlijke interventies op gespannen voet staan met de soevereiniteit die de verschillende maatschappelijke sferen eigen is. Daarnaast onderstrepen ze de noodzaak om het subsidiariteitsbeginsel toe te passen. Volgens dit beginsel moet de maatschappelijke ordening erop gericht zijn dat personen en maatschappelijke verbanden de verantwoordelijkheid die hen 'van nature' toekomt, zo goed mogelijk waar te kunnen maken. 'Hogere' sociale gemeenschappen (waaronder ook de overheid) dienen dit in eerste instantie te ondersteunen. Hierdoor kunnen verantwoordelijkheden zo 'laag' mogelijk blijven liggen. Pas wanneer dit vanuit het algemeen belang nodig is, dienen verantwoordelijkheden op een 'hogere niveau' (bijvoorbeeld de overheid) gedragen te worden. Beide principes bieden ruimte voor verschil. Toch neemt op lokaal niveau de eenvormigheid toe doordat ook de lokale overheid steeds meer procedureel en managementachtig is geworden.

Ze probeert het maximale aan publieke dienstverlening te leveren voor minimale kosten en gaat voorbij aan essentiële morele vragen over het soort wereld dat we met zijn allen willen creëren. Er geldt een voorrang 'van het recht boven het goede'.¹⁸ Het is problematisch dat de (lagere) overheid primair als dienstverlenende organisatie en klantenloket wordt gezien. Natuurlijk, de exploitatie van de gemeente moet zo goedkoop mogelijk en dat geldt ook voor het ophalen van huisvuil, het maken van paspoorten, het regelen van adequate riolering en vervoer. Maar de gemeente moet ook de ruimte krijgen om een duidelijke eigen politieke koers te varen. Die ruimte ontstaat ten principale door de erkenning dat de gemeente een gemeenschap van mensen is (en niet primair een doelmatig in te richten organisatie-eenheid). Juist de mogelijkheden van de gemeenschap zelf om bij te dragen aan de publieke zaak en de vormgeving van de lokale samenleving zouden beter moeten worden benut.

NAAR NIEUWE VORMEN VAN PARTICIPATIE VAN ONDEROP

Interessant in dit licht is de winst van de lokale partijen bij de afgelopen gemeenteraadsverkiezingen. In *Lokale leiders. De opkomst van de geuzendemocratie* wordt betoogd dat de winst van de lokale partijen (samen wederom de grootste partij van het land geworden) vanuit de abstracte en berekenende politiek en legitimatieverlies van traditionele top-down georganiseerde politieke partijen te verklaren is.⁴⁹ Er is bovendien alle reden te verwachten dat lokale politieke groeperingen hun positie in de lokale politiek zullen behouden, omdat ze hun maatschappelijke worteling op nieuwe manieren vormgeven door middel van actieve participatie vooraf in plaats van inspraak achteraf. De schrijver van *Lokale leiders*, oud-CDA'er Bert Euser, trekt een interessante vergelijking met de 'kleine luyden' van Abraham Kuyper, die met de oprichting van de ARP de politieke machtsverhoudingen veranderden. Wat deze bewegingen met elkaar gemeen hebben is dat ze delen van het volk mobiliseerden die zich miskend en gepasseerd voelden door de bestaande elite. Ze eisten niet dat de bestaande orde werd omgegooid, maar wél dat ze een stem kregen en mochten meedoen in die orde. Euser stelt nu dat er een nieuwe groep 'kleine luyden' is opgekomen, een nieuwe groep betrokken burgers die zich op microniveau bemoeit met de inrichting van hun lokale samenleving en met het bestuur ervan. Veel lokale partijen zijn succesvol omdat ze tegemoetkomen aan de groeiende wens van de bevolking om zelf (mede) verantwoordelijkheid te mogen nemen voor hun eigen omgeving: voor het groen in hun straat of voor het lokale zwembad. Als er genoeg katalyserende factoren zijn – zoals megalomane plannen waar de bevolking niets in ziet, of veel bestuurlijke ruzies – kunnen lokale partijen fors winnen. Veelal blijkt ook dat er bij de burgers die zich aangesloten hebben bij de lokale bewegingen genoeg gezond verstand aanwezig is om plannen te ontwikkelen die beter zijn dan die welke op de tekentafel van het gemeentehuis door ambtenaren zijn bedacht.

Natuurlijk is op deze schets van lokale politieke partijen wel wat af te dingen. Zo is de inzet wat al te romantisch en te positief over lokale partijen, die zich in de praktijk toch veelal rond *one issue* organiseren, en staat ook bij leiders van lokale partijen lang niet altijd 'dienstbaarheid aan de samenleving' voorop, maar spelen andere motieven mee (zoals macht en rancune). En wanneer lokale partijen eenmaal zelf aan het besturen raken, ontkomen zij ook niet aan de vloek van de eenvormigheid. Ook als vertegenwoordigers van lokale partijen gekozen zijn, dan worden ook de vertegenwoordigers van lokale partijen gegrepen door het gelijkheidsdenken. Ze zijn evenzeer gecharmeerd van modelverordeningen van de VNG, van benchmarklijstjes, van het kopiëren van best practices, het opvolgen van

adviezen van (vaak landelijk aangestuurde) pressiegroepen. Dit soort mechanismen leidt tot middelmatigheid. Toch is er alle reden het verschijnsel juist vanuit de christendemocratische ideologie uiterst serieus te nemen. Zoals ook de Raad van openbaar bestuur in zijn advies *Vertrouwen op democratie* betoogt, verliezen de traditionele politieke partijen vertrouwen en legitimiteit omdat ze als een verticaal georganiseerde hiërarchische kolom met de rug tegenover de horizontaal verweven netwerksamenleving is komen te staan.²⁰ De Raad concludeert hier dat de politiek nieuwe verbindingen met samenleving moet aangaan door het voeren van een beginselvaste politiek en door het vergroten van de mogelijkheden van maatschappelijke en politieke participatie van burgers. Juist de christendemocratische agenda is hier bij uitstek voor geschikt, omdat deze op de activering van de kracht van de burgersamenleving is gericht.

DURF VERSCHIL TE MAKEN IN LOKAAL BESTUUR

De noodzaak van pluriformiteit en differentiatie doet zich ook voelen bij de inrichting van het lokaal bestuur. De door niemand meer betwiste differentiatie als resultante van lokale autonomie en beleidsvrijheid zou fors vergroot moeten worden, zo is de teneur van de bijdragen in dit nummer. Maar ook taakdifferentiatie is geboden. Zoals ook Rien Fraanje in zijn bijdrage constateert, dwingt uniformering gemeenten in een keurslijf dat niet past: ‘Als een middelgrote gemeente als Zeist (zestigduizend inwoners) met nieuwe extra taken beter de ambitie van eerste overheid kan waarmaken, dan moet de gemeente Bolsward (bijna tienduizend inwoners) die nieuwe bevoegdheden ook zo nodig krijgen.’ Meer nog dan decentralisatie zou taakdifferentiatie de leidraad voor inrichting van het lokaal bestuur moeten zijn: subsidiariteit én soevereiniteit moeten daarbij sturend zijn. Ook verdergaande en tot nog toe minder breed gedragen mogelijkheden komen kort aan bod, zoals bestuurlijke differentiatie, waarbij de burgers van gemeenten zelf de inrichting van hun bestuursvorm kiezen, bijvoorbeeld via het kunnen vaststellen van de verkiezingsdatum of het al dan niet kunnen kiezen voor een rechtstreeks gekozen burgemeester.²¹

Hoe dan ook: de politiek zal keuzen moeten durven maken en moeten durven zeggen: ‘Hier ga ik wel en hier ga ik niet over.’ Ondoorzichtigheid over de exacte taak van de politiek zorgt ervoor dat het vertrouwen in de politiek afneemt.²² In dit verband doet de commissie-Van der Tak een aantal interessante voorstellen. Uitgangspunt is dat als de politiek vertrouwen wil wekken, politici eerlijk moeten aangeven wat de burger wel en niet van de overheid kan en mag verwachten, in de overtuiging dat heel veel zaken, taken en verantwoordelijkheden veel beter door de burgermaatschappij

zelf kunnen worden gedragen. Het rapport stelt heel kuyperiaans: 'Als de overheid toch te veel taken naar zich toe trekt die niet primair tot het eigen domein behoren, heeft dat grote gevolgen voor het functioneren van de samenleving. De eigen kracht en vitaliteit worden als het ware uit de samenleving gezogen.' De overheid moet kritisch op zichzelf durven zijn en dient zich te richten op haar kerntaken. Meer bestuurlijke bescheidenheid is op zijn plaats. Dit vereist dat bestuurders zichzelf kunnen matigen en beperken in hun neiging om overal bovenop te willen zitten. Het sluit ook aan bij het eerder in deze inleiding ondersteunde pleidooi om politiek te bedrijven op basis van waarden en niet op basis van technocratische berekeningen en bestuurlijke blauwdrukken.

Het maken van verschil vraagt tevens om authentieke politici met lef, die onafhankelijk van de publieke opinie zelfstandige afwegingen maken en staan voor hun opvattingen. Ook lokale politici zullen veel meer aan de samenleving zelf moeten overlaten en zich minder moeten verschuilen achter modelverordeningen en landelijke scorelijstjes. Hun attitude moet zijn: uitgaan van de lokale context, luisteren naar de specifieke situaties in de specifieke vereniging en buurt, contact onderhouden met de individuele burger, streven naar oplossingen op maat. Ook dienen zij de moed te hebben om ook binnen de gemeente verschillen in behandeling te verdedigen.

Juist het profiel van een christendemocratische volksvertegenwoordiger past op dit beeld. Christendemocraten gaan immers uit van het unieke van elke mens, en diens unieke waarde voor de lokale samenleving. Interessant in dit verband is het Manifest van Lingewaal, waarbij burgers zelf actief de toekomst van hun gemeente helpen vorm te geven.²³ Actieve en veelzijdige betrokkenheid van burgers in maatschappij en politiek vormen hierbij daadwerkelijk de ruggengraat van de lokale gemeenschappen. Burgers zelf kunnen het verschil maken. Tekenend is wellicht dat in Lingewaal geen lokale partijen en/of populistische partijen actief zijn.

Deze *Christen Democratische Verkenningen* verkent hoe de kracht van het lokale en differentiatie op verschillende manieren verzilverd kan worden. Hiervoor zijn het vrijheidsbeginsel van soevereiniteit en het orderingsbeginsel van de subsidiariteit cruciaal. Samen maken zij ruimte voor verschil én een evenwichtige afweging ervan mogelijk. Immers, de vrije autonome ruimte om verschil te kunnen maken in de diverse sectoren van de samenleving bestaat niet ongeclausuleerd, maar komt alleen tot zijn recht als het conform de idee achter het subsidiariteitsbeginsel 'geordend is op het gemeenschappelijk welzijn van allen'.²⁴ Het vergt denkkraft en empathie om de kracht van het lokale te kunnen honoreren. Maar juist landelijke politici van christendemocratischen huize en lokale christendemocratische politici in kleine gemeenten en in grote steden zouden

deze aan de dag moeten leggen. Veel meer dan bij lokale of populistische partijen het geval kan zijn, maakt hun ideologisch gedachtegoed evenwichtige afwegingen mogelijk. Bij het voldoende serieus nemen daarvan kan het CDA bij komende gemeenteraadsverkiezingen de grootste landelijke ‘lokale partij’ worden en daarmee de *lokalo’s* naar de kroon steken.

Noten

- 1 ‘Spookverkiezingen in een spookstad, dat is ’t zo’n beetje’, *Trouw*, 3 maart 2010.
- 2 VNG-Commissie Toekomst Lokaal Bestuur, *Wil tot verschil. Gemeenten in 2015*. Den Haag: VNG, 2006.
- 3 Raad voor het openbaar bestuur, *Verskil moet er zijn. Bestuur tussen discriminatie en differentiatie*. Den Haag: Rob, 2006, p. 7.
- 4 Dit motto is afkomstig uit Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, *Spiegel van de staat. Staatkundige voorwaarden voor een overtuig(en)de politiek*. Den Haag: WI voor het CDA, 2007, p. 104.
- 5 Zie Hamilcar Knops, ‘Christendemocratie is geknipt voor de stad’, elders in dit nummer; en Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, *Integratie op waarden geschat. Een studie naar remmende en stimulerende krachten*, Den Haag: WI voor het CDA, 2008.
- 6 Abraham Kuyper, *Eenvormigheid, de vloek van het moderne leven (Lezing, gehouden in het Odéon te Amsterdam, 22 April 1869)*. Amsterdam: De Hoogh, 1869, pp. 10-11.
- 7 Kuyper 1869, p. 19.
- 8 Willem Trommel, *Gulzig bestuur*. Den Haag: Lemma, 2009, p. 15.
- 9 Zie voor een bespreking van deze oratie ook de boekenrubriek in dit nummer: Wim Kuiper, ‘Lokale politiek als PvdA-laboratorium’.
- 10 Zie WI voor het CDA 2007, pp. 26-27.
- 11 ‘Eigen kracht: stille revolutie in de hulpverlening’, *Trouw*, 11 januari 2010.
- 12 Zie voor een uitwerking hiervan Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, *Vertrouwen in ouders. Een christendemocratische visie op gezins- en familiebeleid*. Den Haag: Wetenschappelijk Instituut voor het CDA, 2010.
- 13 Zie hiervoor onder meer het CDV-nummer *Beroepszeer* (Zomer 2005).
- 14 Zie hierover elders in dit nummer ook Zijdeveld, ‘De kracht van verschil’, die onder meer de door marktdenken gestimuleerde eenvormigheid bekritiseert. Ook het uniformerende gedachtegoed van de populistten neemt hij op de hak.
- 15 Als succesvol initiatief tegen de versnippering en bureaucratisering van de zorg geldt bijvoorbeeld de Buurtzorg, waarbij personen centraal staan en niet de op verschillende klachten toegeseden procedures en regels.
- 16 Zie ook Herman van Gunsteren, *Vertrouwen in democratie. Over de principes van zelforganisatie*. Amsterdam: Van Genep, 2006.
- 17 Zie voor een vergelijkbaar geluid ook het interview met Paul Frissen in dit nummer.
- 18 Zie voor deze aan de filosoof John Rawls ontleende notie ook de bijdrage van De Jong in dit nummer.
- 19 Bert Euser, *Lokale leiders. De opkomst van de geuzendemocratie*. Amsterdam: Augustus, 2009.
- 20 Zie voor een bespreking van dit advies de boekenrubriek in dit nummer: Leo Klinkers, ‘De legitimiteitscrisis van het openbaar bestuur’.
- 21 Voorstellen in die richting zijn al gedaan door de commissie-Bovens in 2006 (zie noot 2).
- 22 Zie bijvoorbeeld Marc Chavannes, *Niemand regeert. De privatisering van de Nederlandse politiek*. Rotterdam: NRC Boeken, 2009.
- 23 Zie het interview met burgemeester Loes van Ruijven-van Leeuwen in dit nummer.
- 24 Zie Everard de Jong, ‘Over de verhouding tussen diversiteit en gezamenlijkheid’, elders in dit nummer.